

A Kaszinótul – a Beleznay-kertig³

MIKSZÁTH KÁLMÁN

Ha ez se egy epigramma, hát akkor semmi se az! Több mint epigramma, mert ez egy program, sőt még talán ennél is több: teljesen élethű fotográfia.

Valamelyik nap csendesen ballagtam a Sugár-úton, midőn a sok között egy hirdetés vonta magára figyelmemet a kapitányság aláírásával. Hja, mert az mindig esemény, ha a kapitányság valamilyen életjelt ad magáról, ha ilyen alakban is.

A hirdetésen ott állott, hogy valakinek elveszett a tárcája, a kaszinótul a Beleznay-kertig, a becsületes megtaláló s. a. t.

Tehát a kaszinótul a Beleznay-kertig? Kell-e még tovább is találgatni, ki vesztette el a tárcáját? Nem elég világos-e ez?

Senki soha még ilyen röviden tömören nem jellemezte a mi mágnásaink pályafutását.

Bámulatos, hogy nem burjánozhatik fel fővárosunkban semminemű ízléstelenség, hogy azt ne a mágnások kapják fel. A Beleznay-kert német Volkssängerei,⁴ komédiásai, clownjai azok akik a magyar főurakat mulattatják. A nemzeti művészet s az irodalom iránt közönyösesek ők. Ami jó van a magyar társadalomban, ami szép, nemes felszínre vergődik nagy küzdelmekkel, mert nálunk annak, ami szép és hasznos, nagy akadályokon keresztül kell utat törnie, annak mind a főuraknak mint kasztnak közreműködése nélkül kellett életre lépnie.

3 Rossz hírű mulatóhely Pesten (a mai Rákóczi út 7–9. sz. alatt). A Beleznay-család kihalása után 1828-tól a kastélyt fogadószok bérelték, és kb. 200 fős színháztermet rendeztek be benne, 1831-ben pedig egy szabadtéri arénát is felépítettek a kertben. A mulatóhely színvonala és biztonsága az évtizedek alatt egyre lejjebb csúszott; mind alprább szórakoztatást nyújtott, s leginkább egyre kevésbé szemérmes daltársulatok és mutatványosok kínálták itt műsorukat. A visszaemlékezések szerint a század utolsó évtizedeiben már kifejezetten veszélyes helynek számított: tolvajok, bűnözők, prostituáltak is látogatták szép számmal. Az épületet 1891-ben bontották le.

4 Szó szerinti fordításban: „népi énekes”, de valójában az alacsony színvonalú, vásári szórakoztatás előadóinak (humoristák, bohócok, mutatványosok) összefoglaló neve.

Lassan-lassan kezd kiesni a talaj a főrendiek lába alól, természetesen mindig leszámítva egyeseket, de akik ha dolgozni akarnak, legelőbb is kénytelenek kilépni a saját körükből, s vagy egy, vagy más elemhez csatlakozni, aszerint aminő célokat akarnak szolgálni, s annak élén küzdeni aztán – mert saját körükben, saját osztályukban a komoly munka teljesen lehetetlen.

Elszomorító jel ez. Ha valaki Magyarország hanyatlásának történetét le akarná írni, az igazán csinálhatna egy fejezetet, amelyben ecsetelve nagy veszteségeinket, hanyatlásunkat, a nemzeti önérzet, becsvágy, energia elenyésztét, felkiálthatna, hogy majdnem mindenünk a kaszinótul a Beleznay-kertig vezető úton lett oda. Éspedig így odalett, hogy hiába lenne figyelmeztetni rá a becsületes megtalálót. Nem hozza már azt vissza többé senki...

A BÜSZKE CSALÁDI CÍMEREK, melyek ott ragyogtak hajdan a pajzsokon s melyeket még most is látunk elvétve az asztalkendőkön és az inasok gombjain, az oroszlányok, griffek, sasok, medvék MIND ÁTVÁLTOZTAK – KÉK MACSKÁNAK.

A „Kék macska”⁵ ma már a generális címer, az orgiák, a kiélt sanszonett-énekesnők, a frivol couplettek hajléka.

Közmondás az, hogy ahol húsz tót megtelepszik, ott mindjárt pálinkamérést kell nyitni. Még inkább áll ez a mágnásokra nézve, kiknek „Beleznay kert”, „Kék macska” és „Neue Welt”⁶ nélkül lehetetlen megegzisztálniok.

- 5 Híres Király utcai mulató. 1860-ben nyitotta meg kapuit Feistinger Dalcsarnok néven. Tulajdonképpen korabeli varieté-műsorral várta látogatóit. 1864-től, mikor Feistinger János tulajdonába került, állandó társulata volt. Műsora évtizedeken át főleg német és jiddis nyelven zajlott, s a mulató vendégei csak külön megvásárolható belépőjeggyel nézhették meg a meglehetősen változatos kínálatot: az artistaprodukcióktól a majdnem pucéran eljárt kánkán-előadásig sokféle izgalom várta a nézőket. A műsorszámok közt magyar nyelvű is akadt: Baumann Károly és Gerő József itt kezdték el bemutatni csiklandós és sikamlós szövegű kuplédalaikat. A mulató később főleg Oroszy Henrik – a mulató háziszerezőjének – kupléival és kabaréjeleneteivel, az ún. „caprice”-okkal Oroszy Caprice néven a főváros egyik legkedveltebb szórakozóhelye lett. Fénykorának 1889-ben lett vége, amikor Oroszy és társulata a Folies Caprice-ba költözött át. Porzó, azaz Ágai Adolf az *Utazás Pestről – Budapestre* című várostörténeti lélek- és hangulatutazási-bédekkerében így írt róla: „Az efféle mulató helyek anya-intézete Budapesten a »Kék Macska«, melynek nagyobb volt a híre külföldön, mint Petőfinek, a tokaji bornak, magyar lónak, sőt még mint a tiszta-újlaki bajuszpedrőnek, pedig az utóbbival mindenütt kedveskedtek. Jártak is csudájára e karmos állatnak. Helyébe azonban inkább oda illett volna a kék dísznő. Ami a »dalcsarnok«-ban hangzott, az nem volt nyávogás, az rőfögés volt: még pedig olyan, hogy a dragonyos káplár is bele pirulhatott.”
- 6 Az akkori város külterületén, a Tüköry sörgyár raktárainak és gyárának, valamint a környező ipartelep épületeinek és fatelepeinek tőszomszédságában, a mai Vigszínház helyén működő, hírhedt mulató. Ötlete és megvalósítása a sörgyáros Tüköry nevéhez fűződik. A környék

Azon néhány toaszton kívül, melyeket Károlyi István elmondott, s ama nem kis mérvű befolyást nem számítva, mit a kaszinó nagy urai a balett-táncosnők és színházi énekesnők szerződtesére gyakoroltak, Magyarország főurainak ez az egyetlen testülete semminemű életjelt nem adott magáról a legközelebbi múltban, midőn összes társadalmi osztályaink serényen nyüzsögtek a számtalan fölvetődő kérdések körül, mik egyenkint tényezői voltak a mai átalakulásnak.

Azt lehetne kérdezni, ha az ember nagyon elkeseredne, mi lesz az országból, melynek ilyenek a főurai?

De mi nem ezt kérdezzük, mi már túl vagyunk ezen. Ez az ország megszokta már, hogy az ő főurai nem az övéi, hogy azok nem lendítenek semmit a háza sorsán, megszokta olyan elemeknek tekinteni, akikre nem számolhat, akik itt laknak, itt mulatnak, itt táplálkoznak, itt fizetik az adót is, de nem éreznek, nem gondolkoznak velünk, s nem sokkal különbek, mint az átfutó idegenek.

Eszünkbe sem jutnak többé ott, ahol munkálkodni kell. Megszoktuk a magunk vállait tartani oda, ahol a legterhesebb kötelességek vannak. Ha mégis néha jön egy mágnás, aki szintén dolgozni akar, megörülünk neki, megéljenezzük, talán éppen azért, mert váratlanul jött, nem számítottunk a közreműködésére, s egész rendén találjuk, hogy a többiek csak nézzék a munkát, hiszen az is szép, hogy ez az egy dolgozik.

Ne azt kérdezzük, hát mi lesz belőlünk s nélkülök, mi már megszoktuk magunk lenni, hanem arra vagyok én kíváncsi, hogy vajon mi lesz öbelőlük?

Mert az az út a kaszinótul a Belezny-kertig igen mulatságos út, csak-hogy nagyon dísztelen, s mert felette költséges, felette rövid ideig is tart.

(Pesti Hírlap, 1882. augusztus 18.)

annyira nem számított biztonságosnak, hogy csak a Nyugati pályaudvartól indított, a mulató által biztosított kocsi fuvarral javasolták látogatását. Legvonzóbb műsorszámának a Debardeur-bálok számítottak, melyről Molnár Gál Péter azt írta, itt „ki-ki kirakja, amije csak van: a hölgyek kizárólagos ruhadarabja az arcukat fedő álarc lévén”. Kostyál Jenő 1902-ben megjelent *A budapesti leányvásár titkai* című könyvében így emlékezett: „Linzer, aki okos üzletember volt, megkerítette, jobban [mondva] megalapította magának a »Neue Welt«-et, Linzer tulajdonképpen táncmester volt s a »Neue Welt« tánciskola, azaz bálterem, de olyan, ahová összesereglett Budapest minden kétes egzisztenciája, nő és férfi vegyesen. Ez volt az első nyilvános leánybörze Budapesten, ahol szemérmetlenül adtak, vettek.” (A könyv az interneten is olvasható: http://mtdportal.extra.hu/books/a_budapesti_leanyvasar.pdf) – A dolog különös pikantériája, hogy az említett Linzer Antal táncmester akkori felesége, Reich Fáni – válása után – néhány évvel később, 1872-ben újra férjhez ment, második férje Thaisz Elek rendőrfőkapitány lett. A hírhedt mulatót 1870-ben bontották le.